

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development -
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

TRENDS IN TAX DEVELOPMENT - EFFICIENCY AND ECONOMIC GROWTH

Tanya Todorova

University of agribusiness and rural development - Bulgaria

Abstract: The discussion on the role of the state and the amount of public revenue to maintain a balance between economic stability and social justice lasts for decades. The need for active state participation in the economy and the use of public revenue as a fiscal instrument is tangible. Delayed economic growth rates on global, regional and national level are a challenge to budget stability.

In this article, the object of research is taxation, the subject - the trends and challenges to its effectiveness. The aim is to clarify whether there is a clear strategy on the marginal and implicit tax rate on the income of the population by comparing Bulgaria and other newly admitted countries in the EU (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Slovakia, Slovenia and Romania). The main task is to justify the need to build a long-term strategy to increase the efficiency of labor taxation in order to achieve optimal distribution and redistribution of income.

Keywords: fiscal policy, public revenue, marginal tax rate, implicit tax rate, GINI coefficient.

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ДАНЪЧНОТО ОБЛАГАНЕ – ЕФЕКТИВНОСТ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ

Таня Годорова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Дискусията, свързана с ролята на държавата и размера на публичните приходи за поддържане на баланс между икономическа стабилност и социална справедливост, продължава десетилетия. Необходимостта от активно участие на държавата в икономиката и използването на публичните приходи като фискален инструмент е осезаема. Забавените темпове на икономически растеж в световен, регионален и национален аспект са предизвикателство пред стабилността на бюджета.

В настоящата разработка обект на изследване е данъчното облагане, а предмет – тенденциите и предизвикателствата пред неговата ефективност. Целта е да се изясни дали е налице ясно изградена стратегия по отношение на пределната и имплицитната данъчна ставка върху доходите на населението чрез сравнение между България и останалите новоприети в ЕС държави (Кипър, Чехия, Естония, Унгария, Латвия, Литва, Малта, Полша, Словакия, Словения и Румъния). Основната задача е да се аргументира необходимостта от изграждане на дългосрочна стратегия за повишаване на ефективността на данъчното облагане на труда с цел постигане на оптимално разпределение и преразпределение на доходите.

Ключови думи: фискална политика, публични приходи, пределна данъчна ставка, имплицитна данъчна ставка, коефициент „GINI“.

ВЪВЕДЕНИЕ

В условията на криза проблемът за поддържането на бездефицитен бюджет¹ придобива особена актуалност. Това налага да се прилага качествено ново управление на приходите в държавния бюджет, свързано с отчетност, предвидимост, съпричастност и прозрачност на провежданата правителствена политика. Увеличаващият се натиск върху възможностите за поддържане на балансирано бюджетно салдо изисква ефективност при провеждането на данъчната политика с цел постигане на поставените икономически, социални и политически цели. През последните години, в които сме свидетели на световна икономическа криза, провеждането на качествена фискална политика за постигане както на икономически растеж и стабилност, а така също и за подобряване на индивидуалното благосъстояние на населението, е от особено значение.

Позитивното и негативното влияние на данъчните ставки и данъчната структура върху икономическия растеж не може да бъде пренебрегнато при

¹ Народното събрание на Република България на заседанието си на 10 юни 2011 г. прие закон за изменение и допълнение на Конституцията на Република България. Промените влизат в сила от 01.01.2012 г. и гласят: Формира се фискална политика, която ограничава преразпределителната роля на държавата на нива около 40% от БВП и спазване на ограниченията, наложени от Пакта за стабилност и растеж. Предложените промени са в подкрепа на стремежа за поддържане на балансирана бюджетна позиция, на консолидирано ниво в дългосрочен план, като не се допуска дефицит над 2% от БВП.

прилагане на ендогенния подход към растежа. Изследването на влиянието на данъчната структура² е обект на редица анализи в началото на XXI век. Връзката между данъчната структура и икономическия растеж е анализирана в 21 държави от ОИСР. В регресионния модел е взето под внимание натрупването на физически и човешки капитал. Резултатите показват, че данъците върху доходите се свързват с по-нисък икономически растеж в сравнение с данъците върху потреблението и собствеността. Направена е градация на данъчните инструменти в зависимост от тяхната връзка с икономическия растеж. Данъците върху собствеността и особено данъците върху недвижимото имущество, които се плащат ежегодно, са най-благоприятни по отношение на икономическия растеж. На следващо място се нареждат потребителските данъци и данък личен доход. Най-негативно влияние върху БВП на човек от населението оказва корпоративният данък. Резултатите доказват, че ако се направи данъчна реформа, която има за цел насърчаване на икономическия растеж, без да се влияе върху размера на данъчните приходи в бюджета, то реформата трябва да е следната: увеличаване на данъците върху собствеността и на потребителските данъци и намаляване на данъците върху личния доход и особено на корпоративните данъци. Налице е също така емпирично доказателство за отрицателната зависимост между прогресивността при облагането на личните доходи и растежа на икономиката. Изследването потвърждава необходимостта от намаляване на данъците и най-вече от налагането на пропорционално данъчно облагане, или т. нар. „плюсък данък“.

Очевидно е, че данъчното облагане влияе както върху поведението на икономическите агенти, така също и върху икономическия растеж и БВП на човек от населението. Всеки индивид има предвид размера на данъчното облагане, когато взема решение за производство, потребление или започване на работа. Данъчната тежест зависи не само от данъчните ставки, но също така и от начина на определяне на данъчната база и от данъчната структура.

Посредством данъчното облагане държавата се стреми да улеснява процесите на разпределение и преразпределение на доходите и стабилността на икономиката. Както вече беше споменато, увеличаването на публичния сектор и на данъците води до намаляване на пазарния сектор и съответно на фирмените инвестиции. Наложително е да се намери равновесната точка между пазара и държавата, да се постигне оптимумът на данъчното облагане, за да се осигури висок икономически растеж в дългосрочен план.

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СИСТЕМАТА НА ДАΝЪЧНО ОБЛАГАНЕ

Важна характеристика на данъчната система е равнището на пределните данъчни ставки върху личния доход, корпоративния доход, а също така и по отношение на основния източник на косвени данъци – данък добавена стойност. Те отразяват основните тенденции по отношение на провежданата данъчна политика в дванадесетте изследвани държави през последните десет години. Изчисляваният от списание „Форбс“ „индекс на данъчното страдание“ (Tax Misery Index) е един от най-добрите измерители за оценка на провежданата от отделните държави данъчна политика. Той е показателен за характерните особености на отделните държави. Чрез него може да се направи оценка дали провежданата политика има за цел да привлече или отблъсква инвестиционния капитал, а също така и човешкия талант. Систематизирани данни са отразени в Таблица 1.

² Arnold, J. Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Economics Department Working Papers No. 643, 2008.

Вследствие обоснованата необходимост през последните години да се търсят начини за излизане от кризата, както и възможности за стимулиране на икономическата активност, се проведоха различни реформи за оптимизиране на данъчните системи. Основните решения в областта на данъчната политика бяха насочени към разширяване на данъчната база и редуциране на данъчните ставки върху личните и корпоративни доходи, а също така и върху потреблението. Целта на намаляването на данъчните ставки е в две основни насоки: привличане на чуждестранни инвестиции и стимулиране на икономическата активност. Не трябва да се пренебрегва още една важна цел – намаляване на дела на т.нар. „сива икономика“.

Таблица 1. Пределна данъчна ставка – личен доход, корпоративен доход, ДДС и индекс на данъчно страдание³

Държава	Пределна данъчна ставка									Индекс на данъчно страдание
	Личен доход			Корпоративен доход			ДДС			
	2006	2010	2015	2006	2010	2015	2006	2010	2015	
България	24	10	10	10	10	10	20	20	20	73,5
Чехия	32	15	22	24	19	19	19	20	21	99
Естония	23	21	20	23	21	20	18	20	20	95,5
Кипър	30	30	35	10	10	12,5	15	15	19	72,3
Латвия	25	26	23	15	15	15	18	21	21	89,1
Литва	27	15	15	19	15	15	18	21	21	94
Унгария	36	40,6	16	17,5	20,6	20,6	20	25	27	124
Малта	35	35	35	35	35	35	18	18	18	108
Полша	40	32	32	19	19	19	22	23	23	116
Румъния	16	16	16	16	16	16	19	24	24	106,7
Словения	50	41	50	25	20	17	20	20	22	119,2
Словакия	19	19	25	19	19	22	19	19	20	105,6

Забележка: Посочените данни са актуални към 30.09.2017 г.

Въз основа на данните в Таблица 1 могат да се направят следните съществени изводи:

Първо. В България, Естония, Латвия, Литва, Чехия, Унгария и Полша пределната данъчна ставка върху личния доход намалява през 2015 г. в сравнение с 2006 г. Най-съществено е намалението в България – от 24% на 10%, Литва – от 27% на 15% и Унгария – от 36% на 16%. В Чехия и Полша спадът е съответно с 10% и с 8%, като пределната данъчна ставка върху личните доходи достига 22% и 32%. В останалите две балтийски държави данъчната ставка върху доходите е незначително редуцирана – в Естония от 23% на 20% и в Латвия от 25% на 23%. В три от изследваните държави данъчната ставка е една и съща в началото и в края на анализирания десетгодишен период – в Словения е 50%, в Малта тя е 35% и в Румъния – 16%. Само в две държави данъчната ставка нараства – в Кипър от 30% на 35% и в Словакия от 19% на 25%.

От данните ясно се вижда, че изследваните държави намаляват данъчното облагане по отношение на приходните данъци. Важно е също така да се отбележи,

³Източник:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics;
<http://www.forbes.com/global/2009/0413/034-tax-misery-reform-index.html>; Taxation Trends in the European Union, Eurostat Statistical books, 2015.

че почти всички изследвани държави въвеждат неизкривени данъчни скали за облагане на доходите на физическите лица. В седем от изследваните дванадесет държави – България, Чехия, Естония, Латвия, Литва, Унгария и Румъния е въведен така нареченият „плосък данък“⁴. Този факт като цяло допринася за увеличаване на данъчните приходи. Такава е тенденцията и в България и данъчните приходи от преки данъци нарастват след въвеждането му. Това може да се обясни с по-добрата събираемост на данъка, а също така и с премахването на необлагаемия минимум. В останалите пет изследвани държави се прилага прогресивна скала на облагане на доходите на физическите лица: в Кипър скалата на облагане е нараства с 5% в съответствие с увеличаването на доходите (20%:25%:30%:35%); в Малта данъчната скала е „по-деформирана“ и увеличението е с 10% (15%:25%:35%); в Полша са налице две данъчни ставки (18%:32%); и в Словакия прогресивността е най-ясно изразена, като най-високите доходи се облагат с над три пъти по-висока данъчна ставка в сравнение с най-ниските доходи (16%:27%:41%:50%)⁵. Като негативна характеристика на пропорционалното облагане може да се приеме и фактът, че по този начин се засилва имуществената диференциация между хората. Неоспоримо е, че пропорционалното облагане на доходите засилва стремежа на хората да се трудят повече и се отразява благоприятно върху икономическия растеж на съответната държава.

Второ. Тенденциите по отношение на пределната данъчна ставка на корпоративните доходи са сходни в изследваните държави. Важно е да се отбележи, че в пет от дванадесетте държави, обект на анализ, данъкът върху корпоративната печалба не се променя през последните десет години: в Малта – 35%, Полша – 19%, Румъния – 16%, Латвия – 15% и България – 10%. Това показва стремежа на тези държави да провеждат предвидима и стабилна данъчна политика. Освен това е видно, че в Малта данъчната ставка върху корпоративните доходи е най-висока. А в България данъчното облагане на корпоративната печалба е най-ниско. В Кипър също се прилага ставка от 10%, но през последната година тя нараства на 12,5%. В четири от изследваните държави данъчните ставки са намалени, като най-голям е спадът в Словения – от 25% на 17% (с 8%), в Чехия от 24% на 19%, в Литва от 19% на 15% и в Естония от 23% на 20%. В Унгария и Словакия се наблюдава незначително нарастване на този вид данък с около 3%.

Тенденцията към намаляване на ставките на облагане на корпоративните доходи и въвеждането на ниски ставки (около и под 20%) е ясно забележима в почти всички изследвани държави. Намаляването на данъчното облагане и премахването на данъчните прогресии показва стремежа на изследваните държави към привличане на чуждестранни инвестиции и стимулиране на националната предприемаческа активност.

Трето. От данните в Таблица 1 ясно се вижда, че почти всички изследвани държави поддържат сравнително високо равнище на облагане на потреблението. С изключение на Малта, където преките данъци в размер на 35% почти два пъти превишават размера на косвените данъци – 18%, във всички останали държави превес има данъкът върху добавената стойност. Малта е и една от двете държави, в които ставка на ДДС се запазва непроменена през изследвания десетгодишен период. Другата държава, в която ставка на ДДС се запазва, е България – 20%. Във всички останали държави е налице увеличение на облагането на потреблението с ДДС. В Унгария – със 7%, в Румъния – с 5%, в Кипър – с 4%, в Латвия и Литва – с 3%, в Чехия, Естония и Словения – с 2%, а в Полша и Словакия – само с 1%. Като

⁴ Taxation Trends in the European Union, Eurostat Statistical books, 2015.

⁵ Taxation Trends in the European Union, Eurostat Statistical books, 2015.

цяло равнището на данъка върху добавената стойност в изследваните държави е между 18% (Малта) и 27% (Унгария). Това показва, че в новоприетите държави в ЕС, косвените данъци са значително по-важен източник на приходи в бюджета. Прилаганата данъчна политика, свързана с по-съществената роля на косвените данъци, от своя страна води до все по-тясна обвързаност между бюджетните приходи и динамиката на вътрешното потребление на стоки и услуги.

Четвърто. Съотношението между преки и косвени данъци е една от най-важните характеристики на данъчната структура. Като цяло се приема, че преките данъци имат по-ясно изразено деформиращо влияние върху икономическата активност и се отразяват по-негативно върху икономическия растеж. Прогресивните данъчни скали стимулират т.нар. „сива икономика“, насърчават укриването на доходи, а в същото време ограничават разкриването на нови работни места и предприемаческата активност на гражданите. Фактът, че в изследваните държави ставките на преките данъци са значително по-ниски в сравнение със ставката на ДДС, а също така приходите в бюджета от преки данъци са много по-малки отколкото от косвени данъци, може да се заяви: от гледна точка на постигането на икономическа ефективност и на насърчаването на икономическия растеж, данъчната система с по-нисък дял на преките данъци в сравнение с косвените, както и въвеждането на пропорционални данъчни ставки, имат множество предимства и са предпоставка за стимулиране на икономическото развитие на отделните държави.

Пето. Индексът на данъчното страдание отразява сумата от данъци върху личните доходи, корпоративните доходи, имуществените данъци, социално-осигурителните вноски за сметка на работника и работодателя и косвените данъци върху потреблението. Включва се пределната данъчна ставка на всеки един от шестте индикатора. Той показва дали отделните държави провеждат данъчна политика, която привлича човешки и инвестиционен капитал, или ситуацията е противоположна. Държавите с по-висок индекс са тези с най-високото данъчно бреме. Унгария и Словения са сред страните с най-висока сумарна величина на пределните данъчни ставки – съответно 124 и 119,2. Индексът на данъчно страдание е над сто в Полша – 116, Малта – 108, Румъния – 106,7 и Словакия – 105,6. В Чехия (99) и в Балтийските държави – Естония (95,5), Литва (94), Латвия (89,1) – индексът е малко под сто.

В нашата страна и в Кипър индексът на данъчно страдание е най-нисък – съответно 73,5 и 72,3. Като се има предвид, че в повечето държави пределните данъчни ставки на преките и косвените данъци не са високи, а в повечето е въведено пропорционално данъчно облагане, може да се приеме, че основен дял в индекса имат социално-осигурителните плащания за сметка на работника и работодателя. Според този индекс България е на предпоследно място от изследваните дванадесет държави, което е отражение на въведения в страната „плосък данък“ върху личните доходи и на ниската пределна данъчна ставка върху корпоративната печалба и косвените данъци. Пропорционалното данъчно облагане и липсата на силно изразена диференциация в прилаганите данъчни ставки в България може да се оцени като положително явление, насърчаващо икономическото развитие на нашата страна.

Така посочените тенденции са повлияни в голяма степен от засилващите се процеси на свободно движение на капитали и работна ръка и са свързани с глобализацията. Ролята на глобализацията⁶ се свързва с все по-голямата отвореност на отделните икономики по отношение на търговията и инвестиционната активност. В същото време е налице намаляване на транспортните разходи и подобряване на

⁶ Johansson, A., Heady, Ch., Arnold, J., etc. Taxation and Economic Growth. OECD Economics Department Working Papers No 620, 2008, pp. 11-13.

комуникационните технологии. Като цяло глобализацията оказва значими ефекти, които трябва да се вземат под внимание, когато се формулира определена данъчна политика от страна на държавата:

✓ Данъците оказват влияние върху разходите при производството на стоки и услуги. По този начин данъците и в частност данъчните ставки променят сравнителната международна конкурентоспособност на някои отрасли. Така в резултат на прилаганата данъчна политика се предизвикват определени структурни промени в стопанството;

✓ Туризмът и трансграничното пазаруване означава, че данъците върху стоките и услугите, като данък добавена стойност, не оказват пряко влияние върху износа. Те обаче дават съществено отражение върху търсенето от страна на чуждестранните потребители на стоки и услуги, които са местно производство;

✓ Личните подоходни данъци могат да окажат силно влияние върху решението на работници, особено на тези, които са високоплатени, при избора на държава, в която да работят и да живеят;

✓ Данъците върху корпоративните доходи влияят при избора на местоположение за седалище на отделно предприятие или офис. Данъчната система е един от най-важните фактори, допринасящ за подобряване на конкурентоспособността на отделните държави. От друга страна, структурата на данъчната система може да доведе до изтичане на капитал и икономически дейности от държавите с високи данъци към държавите с ниски данъци. Налице са все повече емпирични доказателства, че изборът на място за осъществяване на икономическа активност е все по-силно повлиян от провеждана данъчна политика и прилаганите данъчни ставки.

Всички изброени фактори означават, че всяка една отделна държава е склонна да прави различен избор по отношение на провежданата данъчна политика в настоящето в сравнение с избора, правен в миналото. В миналото мобилността е била силно ограничена. В същото време е необходимо да се вземе под внимание, че мобилността на човешкия капитал и на инвестициите най-често е между държави, които се намират в близост една до друга. Мобилността предполага също така, че определена група от държави, като например тези в рамките на Европейския съюз, могат да бъдат засегнати по различен начин от улеснената мобилност на инвестиционен и физически капитал. Това е така, защото държавите в рамките на съюза като цяло координират помежду си провежданата от тях данъчна политика, както и промените, които се правят. Отделните държави членки не действат самостоятелно по отношение на данъчната политика и в частност данъчните ставки и фискалните дефицити.

Общоприето становище е, че изборът по отношение на облагането на корпоративната печалба⁷ е повлиян в най-голяма степен от глобализацията. Това се дължи на факта, че мултинационалните фирми с лекота могат да преместят седалището си от една държава в друга, а още по-лесно могат да изнесат зад граница някои от своите дейности. Висококвалифицираните работници също стават все по-мобилни. Повечето държави вземат този факт под внимание, когато формират данъчната си система по отношение данъците върху личните доходи.

Данъчното облагане⁸ на нискоквалифицираните работници, а също така и данъците върху потреблението, са много по-слабо повлияни от процеса на

⁷ Johansson, A., Heady, Ch., Arnold, J., etc. Taxation and Economic Growth. OECD Economics Department Working Papers No 620, 2008, p. 12.

⁸ Johansson, A., Heady, Ch., Arnold, J., etc. Taxation and Economic Growth. OECD Economics Department Working Papers No 620, 2008, p. 12.

глобализация, защото са много по-малко мобилни. Глобализацията почти не се отразява на данъците върху недвижимото имущество. Всички посочени ефекти оказват влияние по отношение на тенденциите в данъчното облагане в изследваните (в настоящия анализ) дванадесет новоприети в ЕС държави. Това от своя страна може да даде обяснение за намаляването на данъчните ставки по отношение на по-високо мобилните производствени фактори. Както се доказва и от сравнителния емпиричен анализ преките данъци върху корпоративната печалба и върху личните доходи отбелязват спад през изследвания десетгодишен период. А в повечето държави е въведено пропорционално облагане както на корпоративните доходи на фирмите, така също и на личните доходи на отделните индивиди.

Може също така да се заяви, че икономическият растеж на отделните държави също е повлиян от глобализацията. Промяната на данъчната структура и преминаването към облагане с косвени данъци за сметка на преките води до насърчаване на икономическия растеж. Постигането на по-висока икономическа ефективност и икономическо развитие обаче са за сметка на социалната справедливост. В този аспект съществено значение за изследването на данъчната система има ефективното облагане на труда и потреблението. То се измерва чрез т.нар. „имплицитна данъчна ставка“⁹ върху труда и потреблението. Имплицитната ставка по отношение на заетите с трудова дейност лица се изчислява като сума от всички преки и косвени данъци и социално-осигурителните вноски за сметка на работника и работодателя, наложена върху дохода на наетите работници се раздели на общото възнаграждение на работниците в дадена държава. Имплицитната данъчна ставка върху труда може да се приеме като сумарен измерител, съответстващ на средната ефективна данъчна тежест върху доходите от трудова дейност в икономиката¹⁰. Терминът „имплицитна ставка“ се отнася до сумата пари, която получаващите определени доходи губят в резултат на провежданата правителствена политика, дори и самото правителство да не нарича тази сума данък.

По-подробна информация за имплицитната данъчна ставка върху потреблението, труда и капитала е представена в Таблица 2. Имплицитната данъчна ставка върху потреблението в България е сравнително висока, въпреки намалението с 2% през последните шест години – от 23,5% на 21,5%. Това показва тенденцията в нашата страна косвените данъци да носят повече приходи в бюджета от преките данъци. Средното ефективно облагане на потреблението е най-високо в Унгария – 28,1% през 2012 г., като то нараства с 2,7%, на следващо място е Естония, където увеличението е с 3,3% и достига 26% през 2012 г.

⁹ Имплицитната данъчна ставка се изчислява въз основа на структурата на данъчното облагане по отделни икономически функции. Тя е отношение между данъчните приходи по отделни функции (потребление, труд, капитал) към потенциалната данъчна основа, определена въз основа на националните сметки. Показва средното ефективно данъчно бреме върху различните видове доходи или икономически дейности. Чрез имплицитната данъчна ставка се получава по-точна информация за данъчното бреме по отделни икономически функции. Когато данъчните приходи се определят само като отношение на приходите от данъци към БВП, това дава по-ограничена информация, защото не показва дали например високият дял на данъците върху труда в БВП е резултат на високи данъчни ставки или на по-големия обем на трудовите доходи. Вж. по-подробно: **Владимиров, Вл.** Фискална политика и макроикономическа стабилизация. ИК „Стено“, Варна, 2011, с. 234.

¹⁰ Eurostat. Structures of the taxation systems in the European Union.

Таблица 2. Имплицитна данъчна ставка – труд, корпоративен доход и потребление¹¹

Държава	Имплицитна данъчна ставка								
	Труд			Капитал			Потребление		
	2006	2009	2012	2006	2009	2014	2006	2009	2012
България	29,7	25,7	24,5	13,2	8,8	9,0	23,5	22,0	21,5
Чехия	41,1	37,6	38,8	21,0	17,5	16,7	20,3	20,7	22,5
Естония	33,6	34,9	35,0	18,1	16,5	16,5	22,7	25,6	26,0
Кипър	23,9	26,2	28,8	10,6	10,6	15,2	20,0	19,2	17,6
Латвия	33,1	29,2	33,0	14,3	13,8	14,3	19,8	16,9	17,4
Литва	33,6	32,6	31,9	16,0	16,8	13,6	16,7	16,5	17,4
Унгария	38,9	40,2	39,8	16,3	19,5	19,3	25,4	27,2	28,1
Малта	22,7	21,7	23,3	32,2	32,2	32,2	19,4	18,9	18,7
Полша	35,4	30,9	33,9	17,1	17,5	17,5	20,6	19,3	19,3
Румъния	30,1	28,6	30,4	14,7	14,8	14,8	17,8	16,9	20,9
Словения	37,3	35,1	35,6	22,3	19,1	15,5	23,7	23,4	23,4
Словакия	30,5	31,4	32,3	16,8	16,8	19,4	19,5	17,0	16,7

Забележка: Посочените данни са актуални към 30.09.2017 г.

Имплицитната данъчна ставка върху потреблението е с тенденция към нарастване и в нашата съседка Румъния – с 3,1% и тя достига 20,9%, което е сравнително ниска стойност и Румъния се намира в златната среда по отношение облагането на стоките и услугите. В Чехия нарастването е с 2,2% до 22,5% през 2012 г., а в Словения е отбелязан лек спад до 23,4% през същата година. В Кипър, Латвия и Словакия имплицитната данъчна ставка върху потреблението е под 20%. В първите две държави тя намалява с 2,4% до съответно 17,6% и 17,4%, а в Словакия с 2,8% и е под 17%. В Полша и Малта тя е 19,3% и 18,7%, а спадът е съответно с 1,3 и 0,7%. В третата Балтийска държава – Литва, имплицитната данъчна ставка върху потреблението е същата като в Латвия през 2012 г., но отбелязва леко нарастване с 0,7%. Сравнително ниските имплицитни данъчни ставки върху потреблението в изследваните новоприети държави в ЕС показват техния стремеж към конкурентоспособност в глобализиращата се икономика и към насърчаване на националното потребление.

Имплицитната данъчна ставка върху капитала е много по-ниска в сравнение с труда и потреблението във всички дванадесет държави, обект на настоящото изследване. С изключение на Малта, където тази ставка е 32% и не се променя през анализирания период, в останалите държави тя е под 20%, а в България през 2014 г. дори е под 10%. В нашата страна тя намалява значително с 4,2% от 13,2% през 2006 г. до 9% през 2014 г. Ефективното облагане на капитала намалява значително в Словения – с 6,8% и в Чехия – с 4,3% до съответно 15,5% и 16,7%. В Балтийските държави – Литва, Латвия и Естония средното ефективно облагане на капитала е около 15%, като в първата държава то остава непроменено, а в другите две балтийски държави намалява. В Кипър, Унгария, Полша, Румъния и Словакия имплицитната данъчна ставка върху капитала отбелязва незначително нарастване, но като цяло през целия изследван период е под 20%. Анализирания данни в новоприетите в ЕС дванадесет държави показват техния стремеж към привличане на чуждестранни инвестиции и увеличаване на инвестиционната активност и на

¹¹ Източник: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics; Taxation Trends in the European Union, Eurostat Statistical books, 2015.

местните предприемачи. От гледна точка на насърчаването на икономическия растеж ниското ефективно данъчно облагане на капитала има предимства. По този начин се намалява размерът на укритите доходи и делът на „сивата икономика“.

Средното ефективно данъчно бреме върху доходите от трудова дейност в нашата страна е едно от най-ниските в изследваните дванадесет държави – България е на предпоследно място, като само в Малта данъчното облагане е по-ниско. Освен това имплицитната данъчна ставка в България отбелязва спад с над 5% през 2012 г. в сравнение с 2006 г. – от 29,7% до 24,5%. Тази тенденция категорично може да се оцени като стъпка в правилната посока в нашата страна. В държавата с най-ниска имплицитна данъчна ставка върху труда тенденцията е противоположна и в Малта е налице незначително увеличение – от 22,7% до 23,3%. В Чехия тази ставка е най-висока, като е налице незначителен спад с 2,3% – от 41,1% през 2006 г. до 38,8% през 2012 г. Имплицитната данъчна ставка върху труда отбелязва намаление в Словения и Литва с 1,7% – съответно от 37,3% на 35,6% и от 33,6% на 31,9%, а в Полша намалението е с 1,5% и ставката достига 33,9%. В Латвия спадът е незначителен – само с 0,1%, а на другия полюс е Кипър, където е отбелязано нарастване с почти 5%. В Словакия и Естония тенденцията също е към увеличаване на ефективното облагане на труда – съответно с 1,8% и 1,4%, а в Румъния и Унгария това нарастване е незначително – под 1%.

Имплицитната данъчна ставка върху труда има незначително изменение в изследваните дванадесет европейски държави. Тя е значително висока – над 30% в осем от изследваните дванадесет държави – Чехия, Естония, Литва, Словения, Словакия и Полша. В нашата съседка Румъния ефективното облагане на труда е малко над 30% през последната изследвана година, в Кипър то е 28,8%, а в България и Малта под 25%.

Основен дял в имплицитното облагане на труда имат социално-осигурителните вноски за сметка на работника и работодателя. В България основната част от тези вноски се поемат от работодателя (18,1%), а от работника (12,9%), а максималният облагаем доход през 2015 г. е 2600 лв.¹². В Кипър и Малта разпределението между работника и работодателя е равно – съответно по 7,8% и 10%¹³. В Чехия основната част се поема от работодателя – 34%, а от работника – само 11%, в Полша съотношението работодател – работник е 16,26% към 13,71%, а в Унгария – 27%:18,5%. В Балтийските държави съотношението работодател – работник е както следва – Латвия (23,59%:10,5%), Литва (30,8%:9%) и Естония (33,8%:1,6%), а в нашата съседка Румъния – 22,75%:16,5%. В Словакия работодателят плаща 35,2% от социално-осигурителните вноски, а работникът – 13,4%. Словения е единствената от изследваните дванадесет европейски държави, в която по-голяма част от вноските за социално осигуряване се заплащат от работника – 22,1%, а от работодателя – 16,1%.

Както се вижда от данните във всички изследвани държави, с изключение на Словения, основната част от социално-осигурителните вноски се заплаща от работодателя. Освен това е важно да се отбележи, че за сметка на сравнително ниските данъци върху труда, които в повечето изследвани държави са пропорционални, вноските за социално осигуряване за сметка на работодателя и работника са високи. Само в две от изследваните дванадесет европейски държави те са под 20% – в Кипър и Малта, в Полша са малко под 30%, а в нашата страна са общо 31%. В Словения, Румъния и в Балтийските държави вноските са между 30% и 40%, а в Чехия, Унгария и Словакия – над 45%. Това значително оскъпява труда на

¹² Taxation Trends in the European Union, Eurostat Statistical books, 2015, p. 21.

¹³ Пак там.

работника, както се вижда от изложените данни с почти 50% в три от изследваните новоприети в ЕС държави. От своя страна, по този начин се намалява конкурентоспособността на отделната държава в глобализиращата се световна икономика.

Разпределението и преразпределението на доходите се измерва чрез коефициента „Gini“¹⁴, който се използва за определяне на неравенството в разпределянето на доходите и богатството. Ако се анализират данните (виж Таблица 3) за коефициента на неравенство при разпределението на доходите за **България**, може да се каже следното: неравенството в разпределението на доходите, характеризирани чрез коефициент „Gini“, в нашата страна е едно от най-неблагоприятните в сравнение с другите изследвани единадесет европейски държави. Средната му стойност е 34,9, т.е. доходите в нашата страна са значително по-неравномерно разпределени, отколкото в държавите с коефициент „Gini“ много под 25. Това е така, защото максималното неравенство в разпределението на доходите се характеризира със стойност на коефициент „Gini“ – 100.

Таблица 3. Коефициент „Gini“ 2006/2016 г.¹⁵

Държава	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Средно ¹⁶
България	31,2	35,3	35,9	33,4	33,2	35,0	33,6	35,4	35,4	37,0	38,3	34,9
Чехия	25,3	25,3	24,7	25,1	24,9	25,2	24,9	24,6	25,1	25,0	25,1	25,0
Естония	33,1	33,4	30,9	31,4	31,3	31,9	32,5	32,9	35,6	34,8	32,7	32,8
Кипър	28,8	29,8	29,0	29,5	30,1	29,2	31,0	32,4	34,8	33,6	32,1	30,9
Латвия	38,9	35,4	37,5	37,5	35,9	35,1	35,7	35,2	35,5	35,4	34,5	36,0
Литва	35,0	33,8	34,5	35,9	37,0	33,0	32,0	34,6	35,0	37,9	37,0	35,0
Унгария	33,3	25,6	25,2	24,7	24,1	26,9	27,2	28,3	28,6	28,2	28,2	27,3
Малта	27,1	26,3	28,1	27,4	28,6	27,2	27,1	27,9	27,7	28,1	28,5	27,6
Полша	33,3	32,2	32,0	31,4	31,1	31,1	30,9	30,7	30,8	30,6	29,8	31,3
Румъния	:	37,8	36,0	34,9	33,3	33,2	33,2	34,0	34,7	37,4	34,7	34,9
Словения	23,7	23,2	23,4	22,7	23,8	23,8	23,7	24,4	25,0	24,5	24,4	23,8
Словакия	28,1	24,5	23,7	24,8	25,9	25,7	25,3	24,2	26,1	23,7	24,3	25,1

Забележка: Посочените данни са актуални към 30.09.2017 г.

Причина за подоходното неравенство в нашата страна може да се търси във въведеното пропорционално облагане на доходите през 2005 г. Друга предпоставка е също и въвеждането в България „плюсък данък“ върху доходите в размер на 10% през 2007 г., като тази данъчна ставка е най-ниската в Европейския съюз. Рязкото повишаване на коефициента на разпределението и преразпределението на доходите в България през последната 2016 година и достигането на своеобразен „рекорд“ от стойност 38,3 ясно показва, че провежданата правителствена политика за увеличаване на минималните доходи не е допринесла за намаляване на неравенството по отношение доходите на населението. Може категорично да се заяви, че изкуственото институционално увеличаване на минималната работна

¹⁴ Коефициентът „Gini“ е разработен от италианския статистик Корадо Джини. Използва се за определяне на неравенството в разпределението на доходите и богатството. Характеризира степента на отклонение на фактическото разпределение на доходите от линията на равномерното им разпределение. Стойността му варира от 0 (пълно равенство) до 1 (максимално неравенство) в разпределението, респективно от 0 до 100.

¹⁵ Източник: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics

¹⁶ Изчислява се средна аритметична величина на коефициент „Gini“ за всяка отделна държава.

заплата и минималната пенсия, без това да е обвързано с повишаване на производителността на труда или с внасяните осигурителни вноски в миналото, се отразява негативно върху ефективното функциониране на свободната пазарна икономика.

В сравнение с нашата страна неравенството в разпределението и преразпределението на доходите е по-голямо само в Латвия – коефициент 36, и Литва – 35. В нашата съседка Румъния подоходното неравенство през изследвания единадесетгодишен период е същото като в България – 34,9. Коефициентът „Gini“ е над 30 в още три от анализираните дванадесет държави – Естония (32,7), Полша (31,3) и Кипър (30,9). Сравнително равномерно е разпределението на доходите в Малта и в Унгария – съответно 27,6 и 27,3. Не трябва да се пренебрегва фактът, че в Малта имплицитната данъчна ставка върху труда е почти два пъти по-ниска в сравнение с Унгария, което показва, че социалната справедливост в Малта е постигната при много по-ниско ефективно облагане на доходите от труд. В Словакия, Чехия и Словения неравенството в разпределението на доходите е най-малко. Коефициентът „Gini“ в тези държави е около и дори под 25 – съответно 25,1, 25 и 23,8.

Подробният сравнителен анализ на структурата на данъчните приходи в бюджета, в изследваните европейски държави през последните десет години показва **следните тенденции:**

Първо. Може да се приеме, че данъците са такси върху доходите на гражданите на всяка отделна държава. Тези приходи са спечелени вследствие на положен от отделния индивид труд или в резултат на поет риск. Данъците върху трудовите доходи са данъци върху положените усилия, извършената работа или предприемаческа дейност. Данъците върху корпоративната печалба са данъци върху направените инвестиции или поетия предприемачески риск. Икономическият растеж, обаче, като цяло е в резултат на извършената дейност, на предприемаческата и инвестиционната активност, а не на последно място и на поетия риск. По тази причина трябва ясно да се заяви, че увеличаването на данъците допринася за намаляване на инвестициите, спад в работните места, увеличаване на укриването на данъци и дела на сивата икономика. Всичко изброено, като цяло, води до намаляване на икономическия растеж и до ограничаване на икономическото развитие както на България, така и на останалите, новоприети в ЕС, държави;

Второ. Тенденцията по отношение на системата на данъчното облагане е към превес на приходите от косвени данъци (чрез прилагане на по-високи пределни данъчни ставки в повечето от изследваните държави), в сравнение с преките данъци. Като се има предвид, че преките данъци се приемат за деформиращи, а косвените данъци – за недеформиращи, може да се заяви, че от гледна точка на икономическата ефективност такава структура на данъчната система е подходяща. Налице е и значителна диспропорция при разпределението на данъчната тежест между капитала, потреблението и труда, измерена чрез имплицитната данъчна ставка. Най-високо е ефективното данъчно облагане на потреблението, следвано от труда, а капиталът се облага най-малко. Това се дължи основно на факта, че в повечето европейски държави е въведено пропорционално облагане на доходите от труд и на корпоративните доходи. Като се има предвид, че изкривените данъчни скали оказват негативно отражение върху икономическия растеж, може да се заяви: въвеждането на недеформиращи скали на облагане на корпоративната печалба и на „плосък данък“ върху доходите на икономическите агенти се оценява като стъпка в правилната посока по отношение на икономическото развитие на новоприетите в ЕС държави;

Трето. Намалването на данъчните ставки според повечето емпирични изследвания допринася за увеличаване на икономическия растеж в съответната държава и за нейната конкурентоспособност. Върху икономическата активност обаче влияние оказва и оптимизирането на структурата на данъчната система. При проектиране на данъчната система и при планиране на провежданата данъчна политика водещи трябва да бъдат изискванията за постигане на балансиран бюджет чрез генериране на постоянни приходи в бюджета;

Четвърто. Ефективността на имплицитна данъчна ставка по отношение на постигнатия резултат при разпределението и преразпределението на доходите също е изключително ниска. Казано с други думи: успехът, който постигат отделните държави в „пречупването“ на кривата на Лоренц (измерен чрез коефициент „Gini“) и осигуряване на социална справедливост и по-ниска имуществена диференциация, е незадоволителен. По-висока ефективност на фискалната политика по отношение на подходящото неравенство може да се постигне и чрез повишаване на ефективността, свързана със социалните помощи за бедни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение е необходимо да се изтъкне, че в България провежданата данъчна политика е в унисон с неолiberaлните тенденции към изглаждане на данъчните скали и въвеждане на пропорционално облагане на доходите от трудова дейност и на корпоративната печалба. Стремещът на България е към спазване на изискванията на Пакта за стабилност и растеж за балансиран бюджет и дял на публичните приходи в БВП под 40%. Нашата страна трябва да насочи усилията си към повишаване на ефективността при събирането на приходите от данъци. Важно значение за оптимизиране на данъчното облагане има и намаляването на дела на укритите данъци, на „сивата икономика“, а също така и на корупцията. По този начин България ще постигне устойчивост по отношение на икономическото си развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Владимирова, Вл. Фискална политика и макроикономическа стабилизация. Варна: ИК „Стено“, 2011.
2. Arnold, J. Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Economics Department Working Papers No. 643, 2008.
3. Johansson, A., Heady, Ch., Arnold, J., etc. Taxation and Economic Growth. OECD Economics Department Working Papers No 620, 2008.
4. Taxation Trends in the European Union, Eurostat Statistical books, 2015.
5. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics
6. <http://www.forbes.com/global/2009/0413/034-tax-misery-reform-index.html>. Eurostat. Structures of the taxation systems in the European Union.